

S A Y I 7 • 2 0 0 2

İslâm
Araştırmaları
Dergisi

TURKISH JOURNAL OF ISLAMIC STUDIES

 İSAM
TÜRKİYE DİYANET VAKFI
İSLÂM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

KİTÂBİYAT

Kitâbü't-Tevhîd Tercümesi

(trc. Prof. Dr. Bekir Topaloğlu)

İSAM Yayınları, Ankara 2002, XXXIV+532 sayfa.

I

İslâm kelâmına model teşkil eden fikirleriyle sünnî kelâm ekolünün önemli bir temsilcisi olan Mâtürîdî'nin *Kitâbü't-Tevhid* adlı eserinin neşrinde büyük hizmetleri bulunan Prof. Dr. Bekir Topaloğlu, bu kıymetli eseri Türkçeye tercüme etme bahtiyarlığına da nail olmuş ve eseri Türk okuyucuların istifadesine hazır hale getirmiştir. Kendileri tarafından gerçekleştirilen yeni neşrin metni esas alınarak hazırlanan tercüme, indeksle birlikte 532 sayfayı bulmuştur. Aslına sadık kalmak için her bir kelimenin özenle seçildiği anlaşılın eserde kullanılan dil ve üslub gayet açık ve anlaşılır bir karakter arz eder. Arapça metinle Türkçe tercümesi arasında karşılaştırma yapma imkânı vermek için metne ait sayfa numaraları tercümede gösterilmiştir. Mâtürîdî'nin görüşlerini doğru ve anlaşılır bir dille aktarmayı amaçlayan tercüme, Arapça bilenler açısından yardımcı, bilmeyenler için ise temel kaynak statüsündedir. Böylece on bir asırdan beri ihmal edilen Ehl-i Sünnet imamının bu seçkin eseri gün yüzüne çıkma imkanı bulmuştur.

II

Mâtürîdî'nin konuları incelerken takip ettiği usûl orijinal bir karakter arz eder. O'nun şekillendirdiği sünnî ilm-i kelâm sonraki müellifler tarafından takip edilmiş ve onlara kaynaklık teşkil etmiştir. *Kitâbü't-Tevhîd* plan, muhteva, üslûp ve istidlal şekli açılarından önceki ulemanın eserlerine benzerlik arz etmemektedir. Bu yönüyle Mâtürîdî'nin kendisinden sonraki kelâmcılara örnek teşkil etmesi ve kelâm eserlerinin ana planının

Kitâbü't-Tevhîd çerçevesinde oluşması açısından sünnî kelâmın önemli ilk temsilcisi olduğu söylenebilir.

Matürîdî, bilgi bahsine sistemli bir şekilde yer veren ilk kişidir. Onun evren anlayışı, hem oluşa, hem oluş içinde yer alan varlıkların nasıl bir konum almaları gerektiğine ışık tutar. Evrende bulunan gayelilik varolan bir durumun ifadesi iken, dünyada hiçbir şeyin amaçsız olarak yaratılmadığı, kâinatta yaşayan varlıkların da bu gayeye uygun hizmet etmeleri gerektiği hususu sürekli olarak vurgulanır ve tabiattaki varlıkların konumları birbirleriyle uyumlu bir şekilde izah edilir.

Mâtürîdî bir konuya başlarken, genellikle katılmadığı, hatalı veya bütünüyle tutarsız olduğuna inandığı karşıt görüşleri objektif bir tavır içinde zikreder. Meselâ epistemoloji bahsinde mütenakız fikirlerin ortaya çıkmasına sebep oldukları gerekçesiyle taklid ve ilham yoluyla ulaşılan bilgiye karşı çıkar, buna karşılık bilgi elde etmenin sağlam vasıtaları olarak gördüğü duyu, haber ve akla yer verir. Ulûhiyyet bahsinde ise özellikle tevhid ilkesini zedeleyen Maniheizm, Materyalizm (Dehriyye), Bâtuniyye, Seneviyye gibi akımların fikirlerini tenkide tâbi tutar. Bunu yaparken konumu ve işgal ettiği yer itibariyle en önemli olandan en az önemli olana doğru bir sıralama takip eder. Muhaliflerin sadece fikirlerini serdetmekle kalmaz, bu fikirlerin dayandığı temel argümanlara da yer verir. Aynı konuyla ilgili olan karşıt fikirler bazen birden fazla olabilir. Tez ve antitezleriyle birlikte bu görüşleri ortaya koyup tartıştıktan sonra, bir sonraki adım olarak kendi düşüncesine geçer. Fikirlerini sıralama mantığı ve örgüsüne bakıldığında Mâtürîdî'nin çok güçlü bir zihnî yapıya sahip olduğu müşahade edilir. Alternatifleri ortaya koymadaki başarısı, muhtemel varsayımları tek tek zikretmesi ve her biri üzerinde bazen sayfalarca süren açıklamaları kesintiye uğratmadan devam ettirmesi, konulara uygun naklî ve akllî delillerin yanı sıra insan tabiatına, sosyolojik realiteye, insanlık tarihinin genel kabullerine dayanarak açıklamalar yapması, hem mukabil fikirleri eleştirirken, hem de kendi argümanlarını desteklerken ortaya koyduğu fikirlerin peşini en son noktasına kadar takip etmesi güçlü bir mantık örgüsüne sahip olduğunu, dinî konulardaki derin bilgisini, devrinin mukabil fikirlerini iyi tanıdığı olmasının yanında Kur'ân'a nüfuzunun da güçlü olduğunu gösterir.

Mâtürîdî'nin dini anlamada ikinci yol olarak başvurduğu akıl hem rasyonel mânada akletme, hem de kâinatın yaratılış hikmetine işaret eden bir vasıta anlamı taşımaktadır Zira Kur'ân-ı Kerîm'in anlaşılmasında ve

yorumlanmasında aklın rehberliğine ihtiyaç vardır. Bu anlamda akıl ile nakil arasında birbirini tamamlayıcı sıkı bir irtibat mevcuttur.

Kur'ân-ı Kerîm'i dirayet metoduna bağlı olarak baştan sona tefsir eden ilk kişi olma mazhariyetine de sahip olan Mâtürîdî'nin, konularla irtibatlı olan âyetleri belli bir sistem içinde verışı, Kur'ân muhtevasına hakimiyetinin son derece kuvvetli olduğunu gösterir. Bu, onun eserine emsalsiz bir üstünlük kazandırmaktadır.

Mâtürîdî'nin konuları inceleme metodu, üslûbu ve geliştirdiği istidlâl şekilleri açısından kimlerden yararlandığı ve etkilendiği hakkında tahminlerin dışında bir şey söylemek mümkün değildir. İnanç konularına yaklaşımda kısmî anlamda Ebû Hanîfe'den istifade ettiği bilinmektedir. Etkilerine gelince, kendi ekolüne mensup kelâmcılar arasında Ebü'l-Yüsr el-Pezdevî, Ebü'l-Muîn en-Nesefî, Nüreddin es-Sâbûnî gibi şahsiyetlere model teşkil ettiği şüphesizdir. Bazı Eş'ârî kelâmcıların eserlerinde de Mâtürîdî'nin fikir ve istidlâllerine benzeyen düşüncelerle karşılaşılmaktadır.

Kelâm ilminin sistemleşmesinde kendi devrinde yaşayan Eş'ârî ve Mu'tezilî âlimlere kıyasla daha önemli ve etkin rol oynadığı, günümüzde Mâtürîdî üzerinde çalışanlar tarafından kabul edilen bir gerçektir. İslâm teolojisini formüle etmek için giriştiği önemli teşebbüsler yanında, Kelâm ilminin kurulması ve anlaşılmasında akıl ile naklin sentezine dayalı tanımlayıcı yaklaşımının büyük önemi vardır. Bununla birlikte diğer Sünnî kelâm ekolleri mensuplarıyla kıyaslandığında Mâtürîdî hakkında yeterli inceleme ve araştırmaların yapılmadığı görülür. *Kitâbü't-Tevhîd*'in ve tercümesinin yayımlanmasından sonra eskiye nazaran daha kolay yapılabilecek olan yeni çalışmalar hem Mâtürîdî'nin hem de Mâtürîdî ekolüne mensup kelâmcıların tanınmasına ve zengin birikimlerinden istifade edilmesine imkân sağlayacaktır. Hanefî-Mâtürîdî ekolünün temel kaynaklarının başında yer alan ve Türk-İslâm düşüncesi açısından büyük bir önem taşıyan bu müstesnâ eserin neşre hazırlanmasında hizmetleri bulunan kişilerle, yayımlanmasında emeği geçen İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) yöneticilerini kutluyor ve kendilerine teşekkür ediyoruz.

Emine Yarımbaş